

УДК 314.18:316.347(477.83)

Г. Комарницька

ДЕМОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИКОРДОННИХ РАЙОНІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Здійснено демографічний аналіз трудового потенціалу прикордонних районів Львівської області. Проаналізовано окремі елементи трудових ресурсів, такі як чисельність населення, географічне розташування, кількість населених пунктів, територія, міграційний приріст (скорочення). Зроблено соціально-економічний огляд найбільш депресивного прикордонного району Львівщини. Визначено головні проблеми розвитку цих територій. Запропоновано напрямки удосконалення. Зазначено, що найефективнішим напрямком є розвиток туристичних послуг, для здійснення пріоритетів соціально-економічного та туристичного розвитку прикордонних районів Львівської області у 2015 – 2020 рр.

Ключові слова: чисельність населення, географічне розташування, кількість населених пунктів, територія, міграційний приріст (скорочення), прикордонні райони.

Для того, щоб здійснити аналіз факторів та чинників, які мають вплив на трудовий потенціал, ми насамперед повинні проаналізувати його головні елементи: географічне розташування, кількість населених пунктів, територія, населення, міграційний приріст (скорочення), ринок інвестицій, житла, ринок освітніх послуг, рівень безробіття та ринок робочих місць.

Обґрунтуванню теоретико-методологічних основ аналізу трудового потенціалу та вивченню їх просторових, демографічних і соціально-економічних особливостей у нашій країні присвячені праці відомих економістів, таких як: В. Борщевський, Т. Качала, І. Комарницький, О. Кузьмін, Є. Матвеев, Н. Мікула, Б. Посацький, Р. Чорний, Л. Шевчук та інші.

З урахуванням невирішених частин досліджуваної проблеми та актуальних тенденцій розвитку економічної науки, метою цієї статті є демографічний аналіз трудового потенціалу прикордонних районів Львівської області. Регіон має сприятливі зовнішні та внутрішні передумови для соціально-економічного розвитку. Це, передусім, вигідне географічне положення регіону в Європі. У ньому збереглися та розвиваються цінні природні ландшафти Карпат та історико-культурна спадщина: пам'ятки археології, архітектури, народного мистецтва.

Наявність економічно розвинутої країни-сусіда на Заході є своєрідним каталізатором змін у суспільному житті регіону, внаслідок чого уніфікуються та вирівнюються умови життя населення, знижується рівень патерналізму, розширюються можливості диверсифікації джерел засобів існування, швидше вирішуються проблеми зайнятості, оптимізуються демографічні параметри. Водночас кожен із шести прикордонних адміністративних районів характеризується певними особливостями зайнятості населення, зумовленими синергетичною дією чинників різного ієрархічного рівня і значним спектром проблем, характерних для ринку праці. Безумовно, ці проблеми потребують якнайшвидшого вирішення.

Також значну соціальну напругу на рівні низових адміністративних районів зумовлює, передусім, низький рівень оплати праці, недовіра ринкових механізмів щодо

її формування, обмежена реалізацією самозайнятості економічно активного населення, постійним порушенням задекларованих принципів соціального партнерства між працедавцями і працівниками, вимушеною незайнятстю, яка зумовлює поглиблення дискваліфікації робочої сили [1].

Близькість кордону посилює міграційні настрої населення (особливо сільського), зокрема в контексті організації самозайнятості. Як показує проведене соціальне опитування мешканців прикордонних районів Львівської області, незайняте населення живе за рахунок торгівлі, яка базується на різниці цін між Україною та країнами-сусідами, на деякі групи товарів. Об'єктивність цього процесу зумовлена відмінністю рівнів суспільного розвитку територій по різні боки державного кордону.

Запозичений населенням за кордоном досвід формує у прикордонних районах проєвропейський світогляд на життєзабезпечення родин, дозвілля, ступінь економічних та громадянських свобод, електоральні симпатії. З огляду на це, ступінь патерналізму в західних регіонах України значно нижчий, ніж у східних. Проте використання заробітчанського капіталу має переважно споживацьке спрямування, оскільки низький рівень довіри до держави перешкоджає його інвестиційному спрямуванню.

Регулювання зайнятості населення у прикордонному районі ґрунтується на зміні вектора державної політики зайнятості у напрямі інтенсифікації впровадження заходів активної політики з урахуванням напрацьованого вже світового досвіду відповідно до притаманної Україні моделі зайнятості населення. Питання законодавчого регулювання і фінансового підґрунтя системи соціального захисту й соціального забезпечення в країні, питання гідної оплати праці, основаної на збільшенні її частки у собівартості товарів, послуг, формують тло специфіки зайнятості населення в країні.

За період 2005 – 2013 рр. рівень безробіття економічно активного населення в області скоротився з 8,8% до 7,5%, відповідно, осіб працездатного віку – з 9,6% до 8,0%. Водночас рівень безробіття для осіб працездатного віку у 4,7 раза перевищив рівень зареєстрованого безробіття (у жінок – у 2,8 раза, чоловіків – у 7,2 раза, міських поселеннях – у 5,5 раза, сільській місцевості – у 3,7 раза). Рівень безробіття мешканців міських поселень (8,8%) був на 2,2 відсоткового пункту вищий від рівня безробіття для мешканців сільської місцевості (6,6%). Найвищий рівень безробіття спостерігався серед безробітних у віці 15 – 24 роки (22,6%), а найнижчий – серед осіб 50 – 59 років (3,4%).

На рівень безробіття населення (за методологією МОП) впливає сезонність: у 2012 р. найвище значення цього показника зафіксовано у I кварталі. Рівень безробіття загалом в Україні у 2012 р. становив 7,5%, зокрема осіб працездатного віку – 8,1%. Вище, ніж у Львівській області значення цього показника зафіксовано в Тернопільській, Чернігівській, Рівненській, Житомирській, Черкаській, Вінницькій, Херсонській, Закарпатській, Сумській, Хмельницькій, Полтавській, Кіровоградській, Волинській, Донецькій, Чернівецькій, Івано-Франківській та Миколаївській областях.

Об'єктом є прикордонні райони Львівської області. Територія області поділена на 20 районів, 44 міста, 34 селища міського типу, 9 міст обласного значення, 6 внутрішньоміських районів м. Львова, 633 сільради, яким підпорядковано 1850 сіл і станом на 1 січня 2014 р. проживало 2538,4 тис. осіб, або 5,6% від загальної кількості населення України. На кожний квадратний кілометр території припадає 116,3 особи (в Україні – 75,3).

На території області розташовані чотири міжнародні автомобільні пункти пропуску: Краковець, Шегині, Рава-Руська та Смільниця та два пункти перетину кордону: Рава-Руська

та Мостиська, діє один повітряний пункт перетину кордону – аеропорт “Львів”. На сьогодні протяжність державного кордону в межах Львівської області становить 258 км, перетин кордону відбувається у чотирьох міжнародних пунктах пропуску (Рава-Руська – Гребенне, Краковець – Корчова, Шегині – Медика, Смільниця – Кросьценко (табл. 1)).

У Львівській області прикордонна смуга охоплює більшу частину території Сокальського, Жовківського, Яворівського, Мостиського, Старосамбірського і Турківського районів площею понад 7500 км² з населенням 537 тис. чол. Тут налічується 15 міст, 9 селищ міського типу, а також 203 сілради, яким підпорядковано 708 сіл.

Таблиця 1

**Пункти пропуску через митний кордон України у Львівській області
(польсько-український кордон) [2]**

№ з/п	Пункт перетину	Тип транспорту	Тип руху
1	Гребінне – Рава-Руська	Автомобільний	Пасажирський, вантажний
2	Гребінне – Рава-Руська	Залізничний	Пасажирський
3	Верхрата – Рава-Руська	Залізничний	Вантажний
4	Корчова – Краківець	Автомобільний	Пасажирський, вантажний
5	Перемишль – Мостиська	Залізничний	Пасажирський, вантажний
6	Медика – Шегині	Автомобільний, пішохідний	Пасажирський, вантажний
7	Кросьценко Смільниця	Автомобільний (до 3,5 т)	Пасажирський, вантажний

Для детальнішого розгляду розвитку зазначених районів ми провели ретроспективний аналіз чисельності населення Львівської області загалом та прикордонних районів зокрема (табл. 2) починаючи з 2000 р. і закінчуючи 2013 р.

Здійснивши ретроспективний аналіз чисельності населення прикордонних районів Львівської області спостерігається незначний спад у декількох районах. Зокрема, найвищий спад спостерігається в Старосамбірському, Турківському та Мостиському районах, зростання за проаналізований період лише в Яворівському районі.

Таблиця 2

Чисельність населення прикордонних районів Львівської області (тис. осіб) [3]

Населені пункти	Роки							
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Сокальський район	98,8	95,9	94,5	94,2	94,0	93,7	93,6	93,2
Жовківський район	110,4	108,3	108,6	109,1	109,3	109,4	109,3	109,6
Яворівський район	123,4	122,4	122,2	122,5	122,7	123,2	123,6	124,7
Мостиський район	62,0	59,9	58,1	57,7	57,5	57,4	57,4	57,3
Старосамбірський район	84,1	80,3	79,0	78,7	78,5	78,2	78,2	78,3
Турківський район	55,3	52,8	51,1	50,7	50,4	50,3	50,3	50,2
Всього, тис. осіб	534	519,6	513,5	512,9	512,4	512,2	512,4	513,3
Львівська область, загалом	2 633,6	2 564,2	2 538,1	2 532,9	2 528,8	2 524,5	2 540,9	2 538,4
Питома вага населення прикордонних районів в області, %	20,28	20,26	20,23	20,25	20,26	20,29	20,17	20,22

Розрахувавши динаміку зміни структури чисельності населення у 2000 – 2013 рр. констатуємо тенденцію спаду, що відображено на рис. 1. До прикладу, у Сокальському районі за проаналізований період відбулося зменшення чисельності населення на 0,06%, у Жовківському районі за цей період зменшення чисельності населення становило лише 0,01%, Турківський район показав найвищий показник зменшення чисельності населення (0,09%), Мостиський район – 0,08%, Старосамбірський район – 0,07%. Яворівщина – це єдиний прикордонний район із проаналізованих, який показав найкращий розрахований показник збільшення чисельності населення за весь проаналізований час (1,01%).

Загальні тенденції демографічного розвитку України впродовж останніх років визначають характерні риси і сучасної демографічної ситуації, хоча нещодавно з’явилися і деякі нові явища. Згідно з офіційними даними, в Україні загалом зберігається від’ємний природний приріст, який у 2010 р. становив – 4,4%. Але все ж із 2006 р. намітилася тенденція до збільшення значення цього важливого демографічного показника: у 2005 р. природний приріст становив – 7,6%, у 2006 р. – –6,4%, у 2007 р. – –6,2%, у 2008 р. – –5,3%, у 2009 р. – –4,2%. Таке зростання при-родного приросту пов’язане насамперед зі збільшенням народжуваності, яке спостерігається з 2005 р. і пов’язане з активізацією демографічної політики держави, передусім зі збільшенням грошової допомоги при народженні дитини [4].

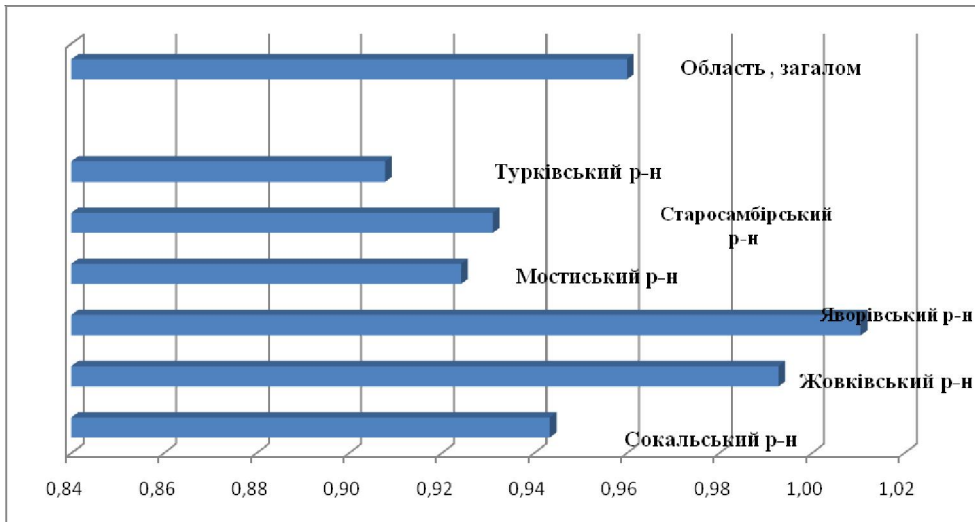

Рис. 1. Динаміка зміни чисельності населення у 2000 – 2013 рр., %

Ретроспективний аналіз природного приросту(скорочення) населення Львівської області загалом та прикордонних районів зокрема показав тенденцію до природнього приросту цього показника (табл. 3).

До прикладу, в Яворівському районі за проаналізований період часу природного скорочення населення взагалі не було, у 2000 – 2013 рр. спостерігається природній приріст населення на 432 особи. Природний приріст у Турківському районі за проаналізований період часу становить 51 особу, у Жовківському районі – 476 осіб та природній приріст у цьому районі почався тільки в 2011 р., до цього періоду в зазначеному районі спостерігалось природне скорочення населення. Сколівський район за проаналізований

період показав природний приріст 305 осіб, Мостиський район – 299 осіб, Старосамбірський район – 248 осіб, у Львівській області загалом – 6650 осіб.

Таблиця 3

Природний приріст (скорочення) кількості населення (осіб)

Населені пункти	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Сокальський р-н	-447	-488	-336	-247	-298	-190	-132	-142
Жовківський р-н	-319	-369	-152	55	-36	39	280	157
Яворівський р-н	65	155	357	366	403	520	476	497
Мостиський р-н	-300	-317	-163	-56	-100	-96	-73	-1
Старосамбірський р-н	-381	-483	-325	-224	-346	-212	-200	-133
Турківський р-н	19	-29	-30	-	60	107	155	70
Львівська обл., загалом	-8774	-9189	-6119	-2769	-3993	-2258	-1447	-2124

Особливу увагу хочемо привернути до Турківського району, який за соціально-економічними показниками найбільш депресивний прикордонний район. Природний приріст у цьому прикордонному районі очевидно можна пояснити підвищенням народжуваності, яка пов'язана з активізацією демографічної політики держави, передусім зі збільшенням грошової допомоги при народженні дитини. Однак на сучасному етапі, враховуючи ситуацію в країні, ці соціальні проекти змінили, грошову допомогу зменшили та соціальні проекти заморозили.

Турківський район – один із 20 районів Львівської області, знаходиться на південному заході Львівської області, у верхів'ях річок Стрию, Сяну, Дністра, на північно-західній окраїні Українських Карпат. Територія району займає 1193 км², з них 59 тис. га – ліси. Турківщину перегинають транзитні автомобільний та залізничний шляхи з Самбора через Ужоцький перевал до м. Ужгород. Через південну окраїну району проходить міжнародна автотраса Київ – Чоп. Район має сполучення із сусідніми Старосамбірським (автомобільне і залізничне), Дрогобицьким (автомобільне) та Сколівським (автомобільне) районами Львівської області, Великоберезнянським (залізничне і автомобільне) і Воловецьким (автомобільне) районами Закарпатської області. У районі є 67 населених пунктів, із них одне місто та одне селище міського типу. Район сільськогосподарський з гірською специфікою ведення господарства [5].

У районі майже припинилося функціонування промислової сфери, фактично не функціонують колективні та фермерські селянські господарства. У скрутному становищі опинились сільські жителі району, які мають низькі доходи через збитковість сільськогосподарського виробництва на гірських територіях. Таке становище вимагає нового підходу у вирішенні питань соціально-економічного розвитку регіону. Одним із головних напрямків поліпшення економічного становища в районі є розвиток туризму.

Туристична привабливість регіону – це наявність туристичних ресурсів, сучасної розвинутої матеріально-технічної бази туризму, доступної та достатньої інформації про регіон, які б відповідали потребам туристів і забезпечували досягнення максимального соціально-економічного ефекту. Розвиток туристичної галузі можливий за наявності значного потенціалу природних ресурсів та історико-культурних пам'яток. У Турківському районі є усі передумови для розвитку туризму, однак не приділяється належної уваги розвитку цієї сфери. Турківщина має широкі можливості для занять туризмом. Це і вигідне економіко-географічне розташування (межує з Польщею, поруч кордон із Словаччиною). Тут одна з найгарніших полонин гірської Львівщини –

Буковецька полонина, в східній частині якої розташована найвища вершина області – гора Пікуй (1 408 м). Звідси відкривається чудова панорама гір Турківщини, Сколівщини і Закарпаття. Мальовничим екскурсійним куточком є витік річки Дністер — найбільшої річки Львівщини і однієї з найбільших річок України. Через всю територію району протікає головна його водна артерія річка Стрий. Тут проходить частина Головного Європейського вододілу, що розділяє води Балтійського і Чорного морів. Привабливими для туристів є гірські хребти: Верховинський вододільний (що розділяє води річкових басенів Дністра і Дунаю), Розлуцький, Високий Верх; вершини Пікуй, Магура, Лімнянська, Мінчол – Зубрицький, Шимонець, Києвець, Звіринець та інші. Туристсько-екскурсійними об'єктами є історичні місця краю. Це Ужоцький перевал – місце перших боїв Українських січових стрільців; це окраїна села Свидник – місце першої присяги підрозділів УПА на вірність Україні і своєму народу. Є на території району залишки військових городищ і сторожових поселень періоду Київської і Галицько-Волинської держави [6].

Висновки

Недостатня ефективність використання потенціалу розвитку прикордонних районів Львівської області та невизначеність пріоритетів, засобів його розвитку підтверджується такими процесами і явищами: недостатньо повним використанням об'єктів транспортного обслуговування (автостанції, залізничні вокзали тощо); низькою якістю дороги та незадіяністю автомобільних шляхів; недостатнім використанням транзитного потенціалу; недостатнім забезпеченням зв'язком, Інтернетом та низьким рівнем їх використання; нерозвиненістю інституцій інфраструктури інноваційно-інвестиційної та підприємницької діяльності; незадовільним використанням інфраструктури соціальної сфери.

Багато сільських господарів прикордонних районів Львівської області готові прийняти туристів у своїх садибах, де літом відпочиваючи можуть збирати гриби, ягоди, лікарські рослини, ловити рибу, займатися мисливством, здійснювати велосипедні прогулянки, верхову їзду, купання в гірських річках, проводити незабутні вечори біля ватри в горах. Зимою гості можуть кататися на лижах, санках, ковзанах. Ознайомитися з народними обрядами і відчути урочистість релігійних зимових свят: Святого Миколая, Різдва, Старого Нового року, Водохрещення, масові гуляння, колядки, вертепи. Все це мало б належати до мети та пріоритетів соціально-економічного та туристичного розвитку прикордонних районів Львівської області у 2015 – 2020 рр.

Література

1. Візник Ю. Я. Демографічне підґрунтя формування особливостей зайнятості населення в прикордонних районах Львівської області / Ю. Я. Візник // Сталий розвиток економіки [Текст] : всеукр. наук.-вироб. журн. — 2012. — № 1(11). — С. 125—131.
2. Державна прикордонна служба України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : dpsu.gov.ua.
3. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Комарницька Г. О. Ретроспективний аналіз обласних центрів Західного регіону в контексті розвитку метрополійних функцій / Г. О. Комарницька // Науковий вісник НЛТУ України [Текст] : зб. наук.-техн. пр. — Вип. 24.5. — Львів : [б. в.], 2014. — С. 409—414.
5. Комарницька Г. О. Аналіз стану малих міст Карпатського регіону / Г. О. Комарницька [та ін.] / Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи

розвитку [Текст] : монографія : у 8 т. Т. 5: Малі міста / наук. ред. В. С. Кравців ; відп. ред. Л. Т. Шевчук ; НАН України. Інститут регіональних досліджень. — Львів : [б. в.], 2013. — С. 33—49; С. 113—125. — (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).

6. Статистичний щорічник Львівської області [Текст] : у 2 ч. Ч. 2: Райони та міста Львівської області / Головне управління статистики у Львівській області. — Львів : [б. в.], 2013. — 256 с.

Н. Komarnytska

DEMOGRAPHIC ANALYSIS OF THE EMPLOYMENT POTENTIAL OF BORDER DISTRICTS OF LVIV REGION

This article provides a demographic analysis of the employment potential of border districts of Lviv region. Certain elements of human resources, such as population size, geographic location, number of settlements, territory, migration increase (decrease) are analysed. The socio-economic survey of the most depressed border area of Lviv region is made. The key problems of these areas' development are defined. The improvement directions are given. It is stated that the most effective direction is the development of travel services for the implementation of priorities of socio-economic and tourism development in border districts of Lviv region in the 2015-2020 time frame.

Key words: population size, geographic location, number of settlements, territory, migration increase (decrease), border areas.